

Мамич Мирослава

МОВНО-ЕСТЕТИЧНИЙ КАНОН ШІСТДЕСЯТНИЦТВА В КОНТЕНТІ ЖІНОЧОГО ЖУРНАЛУ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗИ ЄВГЕНА ГУЦАЛА)

У статті проаналізовано мову оповідань Євгена Гуцала щодо насичення її словесно-образними засобами, в яких відображений мовно-естетичний канон шістдесятників. Відзначено текстові функції ключових слів, слів-символів, порівнянь, метафор. Схарактеризовано роль художнього тексту в контенті жіночого журналу.

Ключові слова: мова прози, мовно-естетичний канон, контент журналу, словесний образ жінки.

В статье проанализирован язык рассказов Евгения Гуцало относительно насыщения его словесно-образными средствами, отражающими культурно-эстетический канон шестидесятников. Отмечены текстовые функции ключевых слов, слов-символов, сравнений, метафор. Охарактеризована роль художественного текста в контенте женского журнала.

Ключевые слова: язык прозы, языково-эстетический канон, контент журнала, словесный образ женщины.

The article analyzes the language of stories Eugene Guzalo relative to the saturation of its verbal-shaped means, which reflect cultural and aesthetic canon of the sixties. The text's functions of the key words, symbols, similes, metaphors was marked. The role of the literary text in the content in a woman's magazine was characterized.

Key words: language prose, cultural and aesthetic canon, content in a woman's magazine, the verbal image of the woman.

Шістдесятництво – це феномен української культури – літературної, мовної, філософсько-інтелектуальної, у якій по-новому зажило Слово. Це Слово зазвучало українським духом, боєм, правдою життя, у ньому відтворилося буденно-повсякденне, піднесене до висот поетичного, ожило історичне мислення, спроектоване на правічні закони людського буття. Шістдесятництво продовжило комунікативну функцію культури (порівн.: <https://sites.google.com/site/pismennikisistdesatniki/>). У ньому інваріантне (архетипове) ожило в інтелектуалізованому осмисленні, вербалізувалося у новій метафориці, етнокультурне набуло функції коду пам'яті, науково-філософське і повсякденно-побутове переплелися в новітніх образах, словах-символах, що стали джерелом пізнання мовно-національної картини світу. У мові шістдесятників по-новому зрослися книжно-писемне та усно-розмовне, що дало українській культурі нову естетичну оцінку буття другої половини ХХ століття. Мовнокультурну вартість створених шістдесятниками контекстів визначали самі читачі, коли, наприклад, у листах до редакції журналу висловлювали свої прохання: «Просимо: надрукуйте оповідання Євгена Гуцала, Н. Завгородня, І Білях із села Атюша Чернігівської області», «Дуже хотілося б зустрітися на сторінках журналу з Євгеном Гуцалом, Г. Сушко, бібліотекар із хутора Суха Гребля Чернігівської області» (див. «Радянська жінка», 1990, №2).

Мовостиль шістдесятників, що постійно перебуває в колі уваги дослідників, – це своєрідний мовно-естетичний канон. Не у значенні консервативних норм і правил побудови тексту, системи образів у них з чітко закріпленим змістом, а у значенні способів вербалізації духу часу, його естетичних ідеалів, оцінок, нового мовотворчого досвіду. Як відомо, питання про сутність канону на теоретичному рівні поставив А. Ф. Лосев, визначивши канон як «кількісно-структурну модель художнього твору такого стилю, що є певним соціально-історичним показником, принципом конструювання відомої множини творів» [7, с. 15]. Про канон шістдесятництва, попри всі його духовно-естетичні нововведення та знахідки, відзначають, що він тяжіє до заангажованого, суспільно значущого слова. Це слово шістдесятники бачили істинним та дійовим – таким, що здатне відстояти життєву правду, що спроможне суттєво поліпшити наявний суспільний лад.

Серед відомих загальові шістдесятників – постать Євгена Гуцала. Його мовотворчість вже вписана в мовнокультурний контекст, і найбільшим доказом цього є те, що його твори вивчають у школі.

Особливість його творчого почерка в тому, що він – автор лірико-психологічної прози, акварельного письма, зосереджений не просто на внутрішньому світі людини, а на всіх його відтінках і нюансах, він – поет природи, що тонко відчуває й відтворює її переміни – холодні світанки, сумні вечори, морозяні чи дощові днини, гру її кольорів, гаму запахів, як охоронець краси, добра, людськості й людяності. Людині і природа у нього злиті в єдине ціле. Цей естетичний феномен вербалізований у характерних конкретно-чуттєвих образах.

У контенті жіночого журналу «Жінка»/«Радянська жінка» оповідання Євгена Гуцала прагматично співвіднесені із завданнями рубрикації громадсько-політичного та літературно-мистецького видання, а також із ціннісними мовно-естетичними орієнтирами читацької аудиторії.

Щодо першого, то у контенті жіночого журналу художні тексти – вагомий складник, призначення яких не лише популяризувати національні літературні надбання, але й виховувати мовно-естетичні смаки, комунікувати з масовим читачем через літературне довершене слово. Художній текст як елемент контенту – це лише одна з ланок, у якій взаємодіють персоналізовані тексти-есе, тексти-інтерв'ю публіцистичного спрямування, пісенні, кросвордні тексти, тексти ідеологічного спрямування, артефактні тексти тощо.

Щодо другого прагматичного спрямування, то відібрані для опублікування оповідання Євгена Гуцала орієнтовані насамперед на жіночу аудиторію, оскільки у творах «Сліпа», «Сватання», «Невістка з білого світу», «Блуд» хоча й різною мірою, але центральні постаті – жіночі.

Які ж буттєві цінності вербалізовано через ці жіночі образи?

Один із центральних – мовний образ сільської хати. Це осередок подій практично в усіх з названих творів: *Тітка Якимиха ввізнавала – й не могла ввізнати свою хату* [3, с. 12]. Невипадково вона порівнюється з вітрильником: це конкретно-чуттєвий (за колірною ознакою – *білий*) і символічний образ (своєрідний ковчег, де завжди затишно і є порятунок від життєвих негараздів, болю), як-от: *А вона, тітка Якимиха, спинилася неподалік і все через вигін силкувалася увізнати свою хату, що білою стіною, наче вітрильник, світилась на горбку* [3, с. 12]. Хата – це персоналізований образ: вона має очі-вікна, що можуть ніби осліпнути, бо їх хтось затулить, а можуть запліщитися, коли в хаті немає світла, як-от: *І хто ж це від ганку до груші та від ганку до вишини натягнув дві шворки і сушить випраний одяг, що й вікна позатуляв, хата осліпла?* [3, с. 12]; *Потім дмухає на каганця – й хата запліщується, ніби від більмака* [4, с. 18].

В оповіданні «Невістка з білого світу» хата і білий світ протиставлені як 'своє, тепле' і 'чуже, холодне', пор. роздум старої самотньої матері: *Він який? Все йому з рук пливе, а до рук не прилипає. Подивився на отаких і думаєш: коли зимою мороз надворі, то вони палять вогонь у білому світі, щоб у своїй хаті потеплішало! Е-е, голубе, ти запали вогонь у своїй хаті, щоб тепло стало, бо палити вогонь у білому світі – лише димом небо закурювати, отак-то...*

Саме біля хати-оберегу лунає пісня як код пам'яті, насичений знаками етнічної культури, пор. цитати з оповідання «Сліпа»: *Ой Іванку, мій Іванку, / Одягни ти вишиванку, / Хай сміються вражі люди – / Свято в нас з тобою буде!; Зелене жито, зелене, / Хороші гості у мене. / Зелене жито буду жати – / Хороші гості до хати. Через ці пісенні рядки звучить й ідея вічності голосу народу, який хоче засліпнути влада (їдейна про погроми щодо євреїв на Вінничині), але й у темному лісі ідеологічного тиску оживе, на переконання сліпої селянки, пташка, яку вона як символ волі несе із собою в полотняній торбині з глибоким переконанням, що вона ще озветься до світу, полетить, стане на своє крило: Візьми, Ликеро, вона ще полетить, – зовсім чудним голосом каже Ярина й простягає перед собою пташку* [5, с. 17].

Мова персонажів-жінок насичена такими знаками етнолінгвокультури, як фразеологізми, пор. з мови Якимихи в оповіданні «Невістка з білого світу»: *Тепер Якимасі вже стало розвиднятися у голові; А в мене того хазяйства – кіт наплакав; А Якимиху не треба хлібом годувати – тільки дай порозказувати про болячки; І знову Якимиху за язик сіпнуло – все про болячки та про болячки, яких у неї цілий міх ще й трошки; Ти б подивилась, як тепер живуть у нас... Хто до землі тягнеться, той має з землі; Чи я не знаю свого сина? Швидше дочекаєшся груш на вербі.*

Створюючи образи простих, непоказних жінок, письменник не вдається до деталізації усіх зовнішніх рис, а виокремлює якусь одну деталь. Але метафоричні порівняння, в основі яких конкретно-предметні номінації, створюють особливий колорит, модальність узгодження зовнішності з реаліями повсякдення. Пор. такі цитати: *А баба Ликера спить на лежанці, сопучи очеретяною дудкою на вітерці* [5, с. 16]; *Сухий, з хриплим голосом гасне в Ярининому горлі, наче вогонь, лише дихання рветься з грудей – і опадає, рветься – і опадає. І дошкувати груди ходять ходором, наче жорно їх давить, ніяк не зсунеться* [5, с. 17]; *– Ганя? – звела скіпочки брів, намагаючись згадати* [3, с. 15]; *Пам'ятаєш, Ярино, пам'ятаєш! – перловим дощиком сміються із неї слова* [5, с. 17]. Порівняння обличчя з хлібом – глибинне зіставлення, в якому прихована метафора 'життя', пор.: *Лице в баби Ликери стає ясне та блискуче – немов гаряча хлібина, яка вже добре підійшла в печі, а її змащують гусячим жиром, аби сяяла* [5, с. 17].

У словесному портретуванні жінок Євген Гуцало активно використовує і зіставлення рис обличчя, фізичних та емоційних станів, що вони виражають, з ознаками реалій світу живої природи. У такий спосіб увиразнюються певні стереотипні асоціації, образи легко прочитуються: *І Павлина тоді мені видалася мало не юною дівчинкою, на її абрикосовому лиці наче розтанула тінь від прожитих років, від усіляких клопотів-негараздів, і я тоді відчув якийсь дивний, дуже гострий спалах любові до неї* [2, с. 28]; *Але ж причувається: жіночий голос-павутинка в'ється не сам, разом із ним снується хлоп'ячий, грубуватий і хрипкий* [5, с. 16]; *Ноги вже не йшли, а чалапали по траві, як у гуски, поки й причалапали на подвір'я* [3, с. 12].

Тонке відчуття особливостей довіклля виявляє письменник й у характерних зіставленнях за моделлю 'природа – природа': *Прислухаюся до глибокої місячної ночі – тихо, мов у комара у вусі* [5, с. 16]; *Спершу відро через поріг пересунулося так, що вода срібною рибкою плюхнулася на підлогу* [3, с. 14].

Людині і природі у творах Євгена Гуцала в єдності. Це єдність красивого й корисного (*Тітка Якимиха.. вгледіла під куцями рясних мальв свої ж таки цинкові ночви* [3, с. 14]), єдність красивого й приємного, улюбленого, одним словом – гармонії в довікллі людини: *В садку росли ромашки, що звалися волове око. Зірвала кілька стеблин, бо любила ці квіти і по-жіночому жаліла їх. Ріс тут і люпин,*

люпину зірвала більше, не до люпину їй зараз. А ще нарвала любистку, а ще нарвала м'яти. Можна було б і повертатися, та їй не хотілося до хати, **отак би й стояла в садку, слухала, як шелестить листя на вітрі, як горлиця співає над шляхом у липі.** Гірко їй було й тужливо, а за чим, а чому – і не сама не сказала б [4, с. 14].

У прозі Євгена Гуцала завжди є місце для філософсько-ліричної оцінки жіночого ества: *Екзальтованій душі здається, що ніколи більше не буде в тебе ні такого вечора, ні такого стану, ні таких почуттів, що цю жінку ти любиш так, як нікого не любив і більше нікого не любитимеш* [2, с. 28]; *Павлина! Їй уже йшов четвертий десяток, не так і багато для жінки, авжеж, хоч і не так мало* [2, с. 28]; *..жінка, яка віддається, значно молодшає* [2, с. 28]. На їх тлі вирізняється прагматична позитивна самооцінка молодички Галі, яка приїхала з немовлям до незнайомої жінки доглядати її і знайти собі прихисток: *Я здорова й до роботи охоча, я обійду вас і догляну. Знаю всі хатні клопоти, й город знаю порати, й свиню доглянути, й корову подоїти... Сільська сама, а сільські ще не все призабули... Микола стільки нарозказував за вас, що душа моя попросилася сюди, душа моя жаліслива* [3, с. 14–15]. Цей ряд позитивних рис викликає асоціативний зв'язок з мовним портретом Наталки Полтавки, пригадаймо: *Ой я дівчина Полтавка, А зовуть мене Наталка: Дівка проста, не красива, З добрим серцем, не спесива; Не багата я і проста, но чесного роду, Не стижуся прями, шити і носити воду.* Утім, письменник, можливо, й неусвідомлено, продовжує закорінену в українській культурі традицію народної (само) оцінки.

Отже, оповідання Євгена Гуцала з сильним національно-культурним стрижнем вже понад 20 років надійно вписані в контент українського жіночого журналу, у якому репрезентують синергетизм жанрово-стильових норм літературно-писемної практики.

Література:

1. Бибик С. П. Оповідність в українській художній прозі : монографія / С. П. Бибик; за наук. ред. С. Я. Єрмоленко. – К.; Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 288 с.
2. Гуцало Є. Блуд / Є. Гуцало // Радянська жінка. – 1993. – №2. – С. 28 – 29.
3. Гуцало Є. Невістка з білого світу / Є. Гуцало // Радянська жінка. – 1988. – № 2. – С. 12 – 13, 17.
4. Гуцало Є. Сватання / Є. Гуцало // Радянська жінка. – 1991. – №6. – С. 10–12.
5. Гуцало Є. Сліпа / Є. Гуцало // Радянська жінка. – 1990. – №2. – С. 14–15.
6. Лосев А. Ф. О понятии художественного канона / А. Ф. Лосев // Проблема канона в древнем и средневековом искусстве Азии и Африки. – М. : Наука, 1973. – С. 6–15.
7. Тарнашинська Л. Українське шітдесятицтво: аберація явища у постмодерному прочитанні [Електронний ресурс] / Л. Тарнашинська. – Слово і час. – 2006. – № 3. – С. 59–71 // Режим доступу до ст. : http://www.slovoichas.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=289&Itemid=34